

Bartłomiej Gadecki

Karnoprawna ochrona zabytków : propozycje „de lege ferenda”

Ochrona Zabytków 62/4 (247), 90-96

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KARNOPRAWNA OCHRONA ZABYTEKÓW. PROPOZYCJE *DE LEGE FERENDA*

Zabytki są chronione w przepisach karnych zawartych zarówno w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹ (dalej – ustawa o zabytkach), jak i w samym kodeksie karnym² (dalej – k.k.). Dlatego można mówić o modelu „półkodeksowym”³. Aktualnie obowiązujące przepisy chronią zabytki przed zniszczeniem lub uszkodzeniem, nielegalnym wywiezieniem z kraju oraz różnymi odmianami kradzieży. Przepisy chronią również autentyczność zabytków i wiarygodność tych, które znajdują się w obrocie.

Zastanowić się trzeba, czy przepisy zawarte w tych ustawach są tak ukształtowane, aby można było mówić o skutecznej karnoprawnej ochronie zabytków.

W doktrynie K. Zeidler stwierdził, iż w warstwie normatywno-prawnej dziedzictwo kultury jest może nie doskonałe, ale wystarczająco zabezpieczone w prawie karnym⁴. Podzielając ten pogląd należy mieć na uwadze, że konieczne jest ciągłe poszukiwanie rozwiązań, które zapewnią lepszą ochronę zabytkom. W celu zapewnienia skuteczniejszej ochrony zabytków można zaproponować następujące rozwiązania.

Na początek trzeba poddać rozważaniom art. 294 § 2 k.k., który stanowi typ kwalifikowany przestępstwa określonego w art. 278 § 1 lub 2, art. 284 § 1 lub 2, art. 285 § 1, art. 286 § 1, art. 287 § 1, art. 288 § 1 lub 3, lub w art. 291 § 1 k.k. ze względu na przedmiot – „dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury”. Artykuł 294 k.k. stanowi: „Kto dopuszcza się przestępstwa określonego w art. 278 § 1 lub 2, art. 284 § 1 lub 2, art. 285 § 1, art. 286 § 1, art. 287 § 1, art. 288 § 1 lub 3, lub w art. 291 § 1, w stosunku do mienia znacznej wartości, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10 (§ 1). Tej samej karze podlega sprawca, który dopuszcza się przestępstwa wymienionego w § 1 w stosunku do dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury (§ 2)”. Jak zauważono w doktrynie, wprowadzenie do k.k.

typu kwalifikowanego ze względu na przedmiot – „dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury” – spowodowało trudności w interpretacji tego znamienia⁵. Omawiając art. 294 k.k. B. Michalski podniósł, że warunkiem odpowiedzialności sprawcy na podstawie art. 294 § 2 k.k. jest ustalenie w konkretnym stanie faktycznym, że był on świadomy w ogóle tego, że będące przedmiotem jego czynu dobro (rzecz) jest „dobrem kultury” i godził się na to, że dobro to może mieć szczególne znaczenie dla kultury⁶.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na orzeczenie Sądu Najwyższego, w którym stwierdzono, że: „z wyjaśnień tych (oskarżonego – dopisek autora) wynika wątpliwość co do okoliczności popełnienia czynu opisanego w art. 108 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Skoro oskarżony zaprzeczył, by miał prawną ocenę jego czynu, to brak jest podstaw do uznania, że okoliczności popełnienia czynu nie budzą wątpliwości. Z pozostałego materiału dowodowego sprawy również nie da się wyprowadzić wniosku, że oskarżony dokonując kradzieży torów nie użytkowanego torowiska przewidywał możliwość, że ma ono charakter zabytku i godził się z tym faktem”⁷. Orzeczenie to dobrze ukazuje trudności w praktycznym stosowaniu przepisów karnych chroniących zabytki (a dużo łatwiej jest udowodnić sprawcy, że przedmiotem jego czynu był zabytek, a nie dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury). Powracając do rozważań na temat art. 294 § 2 k.k. należy stwierdzić, że skreślenie tego przepisu⁸ spowoduje osłabienie karnoprawnej ochrony dziedzictwa kultury, mimo iż tylko niewielka część zabytków może być uznana za „dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury”. Osłabienie tej ochrony związane jest z faktem, że art. 294 § 2 k.k. przewiduje sankcję w postaci kary pozbawienia wolności od roku do lat 10. Skreślenie tego przepisu spowodowałoby, że sprawca kradzieży zabytku albo jego

zniszczenia podlegałby karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 (zob. art. 278 § 1 k.k., art. 288 § 1 k.k., art. 108 ust. 1 ustawy o zabytkach), natomiast jego przywłaszczenia – karze pozbawienia wolności do lat 3 (zob. art. 284 § 1 k.k.), gdyby zabytek nie stanowił mienia znacznej wartości. Zatem samo skreślenie tego przepisu (autor jest zdania, że ze względu na trudności w rozgraniczeniu „dóbr o szczególnym znaczeniu dla kultury” od dóbr nieposiadających takiego znaczenia i konieczność dowodzenia w procesie karnym, że sprawca miał świadomość, że obiekt jest dobrem o szczególnym znaczeniu dla kultury, pozostawienie tego przepisu w obecnym brzmieniu nie jest właściwe) powinno nastąpić wraz z propozycją rozwiązań, które wzmocnią karnoprawną ochronę zabytków. Ewentualnie trzeba rozważyć modyfikację treści tego przepisu.

Można zaproponować następujące rozwiązania.

Przede wszystkim, można postulować zastąpienie sformułowania „w stosunku do dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury” – sformułowaniem „w stosunku do zabytku”. Otrzymałobyśmy kwalifikowany typ przestępstw ze względu na przedmiot – „zabytek”, zagrożony karą pozbawienia wolności od roku do lat 10. Spowodowałyby to rozróżnienie odpowiedzialności karnej w sytuacji, gdy sprawca niszczy zabytek stanowiący jego własność (wtedy sprawca popełniałby przestępstwo z art. 108 ust. 1 ustawy o zabytkach, zagrożone karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5) oraz gdy niszczy zabytek będący własnością innej osoby (wtedy jego czyn byłby zagrożony karą pozbawienia wolności od roku do lat 10). *Prima facie* to rozwiązanie wydawałoby się słuszne – surowsza odpowiedzialność sprawcy niszczącego cudzą rzecz, a łagodniejsza w przypadku zniszczenia swojej własności. Jednakże biorąc pod uwagę specyfikę dóbr – zabytków, każdy zabytek, bez względu na to, czyją aktualnie jest własnością, powinien być tak samo chroniony przed unicestwieniem⁹. Trzeba również zauważyć, iż zagrożenie każdej kradzieży czy przywłaszczenia zabytku karą pozbawienia wolności od roku do lat 10 spowoduje, że sąd nie będzie mógł skorzystać z instytucji przewidzianej w art. 58 § 3 k.k. (przewidującego orzeczenie zamiast kary pozbawienia wolności – grzywny albo kary ograniczenia wolności, w szczególności, jeżeli orzeka równocześnie środek karny wobec sprawcy przestępstwa zagrożonego karą pozbawienia wolności nie przekraczającą 5 lat), co z kolei stworzy sytuację, że sprawcy nawet

„drobnej” kradzieży zostanie wymierzona kara pozbawienia wolności – a wymierzenie innej kary będzie możliwe w przypadku zastosowania instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary (zob. art. 60 k.k.). Dlatego to rozwiązanie nie wydaje się słuszne. Również niewłaściwe będzie skreślenie art. 294 § 2 k.k. i wprowadzenie do każdego przepisu wymienionego w katalogu art. 294 § 1 k.k. typu kwalifikowanego ze względu na przedmiot – „zabytek”. Oprócz wskazanych wyżej problemów dotyczących sankcji za takie czyny, kolejnym argumentem przemawiającym za rezygnacją z tej propozycji jest fakt, iż k.k. cechowałby się zbytnią kazuistyką (nawet gdyby stworzyć typ kwalifikowany tylko przestępstwa kradzieży, przywłaszczenia, zniszczenia i paserstwa zabytku). Trzeba zauważyć, iż już W. Daszkiewicz postulował wprowadzenie przepisów o następującej treści:

- „Art. I. § 1. Kto kradnie, przywłaszcza sobie, wyłudza, niszczy albo uszkadza zabytek podlega karze...
§ 2. W wypadku mniejszej wagi sprawca podlega karze...”
- Art. II. Kto czynu określonego w art. I. § 1 dopuszcza się wobec zabytku o szczególnym znaczeniu historycznym, naukowym albo artystycznym lub stanowiącym mienie znacznej wartości, podlega karze...”¹⁰.

Krytycznie do tego poglądu odniósł się B. Dzieciol, który pisał, że „trudno nie zgodzić się z opinią, że z punktu widzenia techniki legislacyjnej nie byłaby najszcześniejsza propozycja stworzenia w kodeksie karnym lub w ustawie szczególnej kolejnego typu przestępstwa kradzieży kwalifikowanej ze względu na przedmiot przestępstwa. Prowadziłoby to do nadmiernej kazuistyki prawa (...)”¹¹. Argumentem przemawiającym przeciwko propozycji W. Daszkiewicza jest również to, że wprowadzenie określenia „zabytku o szczególnym znaczeniu historycznym, naukowym albo artystycznym” spowodowałoby takie same trudności w interpretacji tego pojęcia, jakie związane są obecnie z interpretacją pojęcia „dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury”, a ponadto konieczność udowodnienia sprawcy, że wiedział, iż zabytek miał „szczególne znaczenie historyczne, naukowe albo artystyczne”.

W przypadku skreślenia art. 294 § 2 k.k. możliwe jest w części ogólnej k.k. wprowadzenie przepisu, który przewidywałby nadzwyczajne obostrzenie kary „wobec sprawcy, który popełnia przestępstwo w stosunku do zabytku”, z możliwością wymierze-

nia takiemu sprawcy „kary przewidzianej za przypisane sprawcy przestępstwo w wysokości do górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę” (ewentualnie „w wysokości powyżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia, z możliwością wymierzenia do górnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę” lub „w wysokości nie niższej od dolnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę”). Jednakże należy zauważyć, że przepis ten będzie *de facto* odnosił się do przestępstw zawartych w rozdziale XXXV k.k. (zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko mieniu”). Dlatego nie wydaje się właściwe wprowadzenie takiej regulacji w części ogólnej k.k.

W tym miejscu trzeba zastanowić się, czy wszystkie przestępstwa wymienione w katalogu zawartym w art. 294 § 1 k.k. muszą posiadać typ kwalifikowany. W doktrynie zwracano uwagę, że katalog tych przestępstw jest niewłaściwie określony¹². Niewątpliwie najważniejsze w tym katalogu są przestępstwa kradzieży, przywłaszczenia, zniszczenia i paserstwa. Należy również zauważyć, że nie jest sztuką stworzenie typu kwalifikowanego przestępstwa zagrożonego wysoką sankcją, ale konieczne jest takie sformułowanie treści przepisu (w tym jego sankcji), aby wkomponowywał się w rozwiązania przyjęte w k.k. (czyli, żeby znajdowały do niego zastosowanie przepisy części ogólnej k.k., a sankcja była odpowiednia do wagi naruszonego dobra). Konieczna jest także odpowiedź na pytanie, czy przestępstwa kradzieży, przywłaszczenia, zniszczenia i paserstwa zabytku powinny być zagrożone taką samą sankcją. Odpowiadając na to pytanie negatywnie, należy podnieść, iż zniszczenie zabytku jest przestępstwem, które niesie za sobą większe zagrożenie dla dziedzictwa kultury niż pozostałe czyny, takie jak np. kradzież zabytku, jego przywłaszczenie czy paserstwo, oznacza bowiem jego bezpowrotną stratę. Dlatego zniszczenie zabytku powinno być zagrożone karą surowszą niż jego kradzież, przywłaszczenie lub paserstwo, a także wywiezienie za granicę¹³. A skoro – jak wyżej podkreślono – sankcja w przypadku zniszczenia zarówno zabytku własnego, jak i stanowiącego cudzą własność, powinna być taka sama, to zasadnym jest podwyższenie sankcji art. 108 ust. 1 ustawy o zabytkach (przestępstwo zniszczenia zabytku). Przepis ten powinien być zagrożony „karą pozbawienia wolności od roku do lat 10” (a nie, jak dotychczas, karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5). Jednocześnie należałoby wpro-

wdzić w kolejnym ustępie (co spowodowałoby konieczność zmiany numeracji ustępów kolejnych) „wypadek mniejszej wagi” zagrożony karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Dokonanie wyżej wskazanych zmian spowoduje, że zniszczenie zabytku (zarówno stanowiącego własność sprawcy, jak i będącego dla niego rzeczą cudzą) będzie zagrożone karą pozbawienia wolności od roku do lat 10 (obecnie tylko zniszczenie zabytku będącego jednocześnie „dobrem o szczególnym znaczeniu dla kultury” lub „mieniem znacznej wartości” jest zagrożone taką sankcją). Jednakże, gdy czyn sprawcy będzie stanowił „wypadek mniejszej wagi” sankcja będzie stosunkowo niższa, a w przypadku, kiedy sąd uzna za celowe orzeczenie (za wypadek mniejszej wagi) zamiast kary pozbawienia wolności – grzywny albo kary ograniczenia wolności, będzie mógł to uczynić, powołując się na art. 58 § 3 k.k. (czyli wymierzenie kary grzywny albo ograniczenia wolności będzie możliwe bez konieczności stosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary). W przypadku kradzieży, przywłaszczenia i paserstwa zabytku sprawca poniesie odpowiedzialność z odpowiednich przepisów k.k. – art. 278, art. 284, art. 291 (czyli odpowiednio niższą niż w przypadku zniszczenia zabytku, chyba że zabytek będzie mieniem znacznej wartości).

Przyglądając się kwestii ochrony zabytków przed wywozem za granicę trzeba mieć na uwadze fakt, iż w doktrynie zwraca się uwagę, że przepisy o wywozie zabytków z kraju są zbyt restrykcyjnie sformułowane¹⁴. Jednakże niezależnie od tego, czy w przyszłości Rzeczpospolita Polska będzie chronić wyłącznie zabytki stanowiące skarby narodowe, czy ochrona obejmie szersze kategorie zabytków, to przepis art. 109 ustawy o zabytkach w obecnym brzmieniu jest dobrze sformułowany (tu jednak należy zasygnalizować praktyczne trudności w zapobieganiu wywozowi zabytków).

Analiza prawnokarnych regulacji dotyczących ochrony autentyczności zabytków i wiarygodności znajdujących się w obrocie prowadzi do wniosku, iż wprowadzenie art. 109a i 109b ustawy o zabytkach niewątpliwie zwiększyło ich ochronę¹⁵. W przypadku art. 109a najtrudniejszym zadaniem stojącym przed organami ścigania jest konieczność dowodzenia w procesie karnym, iż sprawca chciał użyć podrabianego/przerabianego zabytku w obrocie zabytkami. Jednakże zastanowić się trzeba, czy zasadne jest takie sformułowanie przepisu art. 109a, aby ułatwić kwestie natury dowodowej. Skutek taki osiągnąć by można eliminując z treści art. 109a ustawy o zabyt-

kach wyrażenie „w celu użycia go w obrocie zabytkami”. Przepis miałby wówczas brzmienie: „kto podrabia lub przerabia zabytek, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. Odpowiadając na postawione pytanie, najpierw trzeba się przyjrzeć uregulowaniom zawartym w k.k., a służącym ochronie wiarygodności wybranych dóbr. Najbardziej charakterystyczne są przepisy art. 270 § 1 k.k. i 310 § 1 k.k. Art. 270 § 1 k.k. brzmi: „Kto, w celu użycia za autentyczny, podrabia lub przerabia dokument lub takiego dokumentu jako autentycznego używa, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5”. Natomiast art. 310 § 1 k.k. ma treść: „Kto podrabia albo przerabia polski albo obcy pieniądz, inny środek płatniczy albo dokument uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierający obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenie uczestnictwa w spółce lub z pieniędzy, innego środka płatniczego albo z takiego dokumentu usuwa oznakę umorzenia, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności”. Porównując wyżej wymienione przepisy J. Skorupka słusznie stwierdził, że przepis art. 310 § 1 k.k. nie wymaga, aby sprawca fałszował pieniądz, inny środek płatniczy lub papier wartościowy w celu użycia go za autentyczny, co jest wymagane przy przestępstwie fałszowania dokumentów z art. 270 § 1 k.k. Artykuł 310 § 1 k.k. przewiduje odpowiedzialność karną za sfałszowanie przedmiotów czynności wykonawczych nawet bez zamiaru puszczenia ich w obieg¹⁶. Brak w zespole znamion art. 310 § 1 k.k. działania w opisanym wyżej celu jest naturalną konsekwencją założenia, że przestępstwo fałszowania pieniędzy, innych środków płatniczych lub papierów wartościowych jest skierowane przeciwko bezpieczeństwu obrotu finansowego, tym samym cel, w jakim sfałszowano papier wartościowy, jest dla bytu przestępstwa obojętny¹⁷. Należy jednak zaznaczyć, że problem przestępstwa fałszerstwa zabytku – co zauważył K. Zeidler – jest o tyle szczególny, że samego kopiowania nie można uznać za czyn prawnie zabroniony, gdyż wtedy groza padnie na studentów wydziałów sztuk pięknych oraz konserwatorów¹⁸. Zajmując się problematyką fałszerstw dzieł sztuki M. Piasecka stwierdziła, że istnienie wielu kopii sławnych oryginałów jest na pewno zjawiskiem pożądanym. Pozwala na rozpropagowanie pierwowzoru wśród szerszych kręgów odbiorców¹⁹. Dlatego

nowelizacja art. 109a ustawy o zabytkach w proponowanym wyżej brzmieniu nie byłaby celowa.

Natomiast w przypadku sprzedaży podrobionych/przerobionych zabytków jako autentycznych konieczne jest – do postawienia zarzutu z art. 109b ustawy o zabytkach – udowodnienie sprawy, że wiedział, iż sprzedawany przez niego zabytek został podrobiony/przerobiony²⁰. W celu skuteczniejszej ochrony wiarygodności znajdujących się w obrocie zabytków można sformułować postulat wprowadzenia nowego przestępstwa do ustawy o zabytkach w brzmieniu: „Kto zabytek, o którym na podstawie towarzyszących okoliczności powinien i może przypuszczać, że został podrobiony lub przerobiony, zbywa jako autentyczny, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”. Przepis ten *de facto* znalazłby zastosowanie w sytuacji, gdy niemożliwe byłoby udowodnienie sprawy popełnienia przestępstwa z art. 109b ustawy o zabytkach (lub z art. 286 § 1 k.k.)²¹. Okolicznościami, na których podstawie sprawca powinien i może przypuszczać, że zbywany przez niego zabytek został podrobiony lub przerobiony będą np. wiadomy zbywającemu fakt uprzedniego skazania osoby, od której on sam nabył zabytek za przestępstwo fałszerstwa zabytków, opinia niezależnej osoby świadcząca, iż zabytek jest nieautentyczny. Proponowana kara za to przestępstwo uwzględnia fakt, iż przestępstwo z art. 109b ustawy o zabytkach (gdy sprawca wie, że zbywane zabytki są podrobione lub przerobione) zagrożone jest karą grzywny, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Kolejnym postulatem *de lege ferenda*, jaki można wysunąć – celem wzmocnienia ochrony dziedzictwa kultury – jest wprowadzenie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny skierowane przeciwko zabytkom. Należy zauważyć, iż niedopełnienie obowiązków nałożonych ustawą o zabytkach w trakcie procesu inwestycyjno-budowlanego, skutkiem czego jest zniszczenie/uszkodzenie zabytku, przynosi korzyść przedsiębiorstwu prowadzącemu roboty budowlane. Również korzyść może osiągać przedsiębiorstwo:

- zajmujące się eksportem zabytków na skutek nierespektowania przepisów dotyczących wywozu zabytków za granicę;
- wytwarzające fałszywe zabytki lub uczestniczące w obrocie takimi zabytkami.

Dlatego konieczna jest nowelizacja ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności pod-

miotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary²² poprzez dodanie do katalogu przestępstw wymienionych w art. 16 tej ustawy przestępstw określonych w art. 108, 109, 109a, 109b ustawy o zabytkach.

Rekapitulując powyższe rozważania, w celu wzmocnienia karnoprawnej ochrony zabytków, zasadnym jest:

- skreślenie przepisu art. 294 § 2 k.k.;
- podwyższenie sankcji art. 108 ust. 1 ustawy o zabytkach (przestępstwo zniszczenia zabytku powinno być zagrożone karą pozbawienia wolności od roku do lat 10; przy czym powinien być wprowadzony wypadek mniejszej wagi zagrożony karą pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5);
- wprowadzenie nowego przestępstwa do ustawy o zabytkach w brzmieniu: „Kto zabytek, o którym na podstawie towarzyszących okoliczności powinien i może przypuszczać, że został podrobiony lub przerobiony, zbywa jako autentyczny podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku”;
- dodanie do katalogu przestępstw wymienionych w art. 16 ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary przestępstw określonych w art. 108, 109, 109a, 109b ustawy o zabytkach.

Na zakończenie należy stwierdzić, iż nawet najlepsze prawo nic nie zmieni, gdy nie będzie właściwie stosowane. Autorzy opisujący karnoprawną problematykę zabytków zwracają uwagę na niewłaściwe postępowanie policji, prokuratury i sądów. Dlatego konieczne jest zastanowienie się nad przyczyną takiego stanu rzeczy.

Niewątpliwie na stosowanie prawa wpływ ma znajomość przepisów karnych chroniących zabytki. Część autorów widzi związek pomiędzy słabą znajomością przepisów karnych chroniących zabytki, a ich umiejscowieniem w innej – niż k.k. – ustawie (przepisy karne zawarte w ustawie o zabytkach należą do tzw. pozakodeksowego prawa karnego). Dlatego m.in. wysuwane są postulaty stworzenia w k.k. rozdziału poświęconego przestępczości przeciwko zabytkom (problematyka stworzenia takiego rozdziału w k.k. wykracza jednak poza ramy niniejszych rozważań i będzie tematem odrębnego opracowania). Jednak umiejscowienie przepisów chroniących zabytki w k.k. nie wpłynie automatycznie na polepszenie znajomości tych przepisów przez osoby stosujące prawo karne. Na poprawę sytuacji mogą

wpłynąć szkolenia pracowników wymiaru sprawiedliwości, których tematem będzie szeroko rozumiana problematyka zabytków i dzieł sztuki.

Poprawić obecną sytuację mogą też artykuły publikowane w pismach branżowych – „Prokuratura i Prawo”, „Prokurator” i „Przegląd Policyjny”. Te pisma zostały wymienione nie bez powodu. Dwa pierwsze są najczęściej i najchętniej czytane przez prokuratorów, natomiast „Przegląd Policyjny” – przez funkcjonariuszy policji. Dlatego artykuły tam zamieszczane, a co za tym idzie, poglądy w nich głoszone, mają największą szansę dotarcia do pracowników organów ścigania.

Kolejnym powodem słabszej znajomości przepisów regulujących problematykę zabytków jest brak na rynku wydawniczym dobrego komentarza do przepisów karnych chroniących zabytki. Obecne na rynku komentarze do tzw. pozakodeksowego prawa karnego z reguły są komentarzami, w których w ramach jednej publikacji omawia się przestępstwa zawarte w kilku lub kilkunastu ustawach. Sprawia to, że przepisy zawarte w tych ustawach są omawiane skrótowo. Zawarty w takiej publikacji, często jako odrębny jej rozdział, komentarz do przepisów karnych ustawy o zabytkach, liczy kilka stron. A do omówienia są cztery przepisy – art. 108, 109, 109a, 109b ustawy o zabytkach. Dla porównania: komentarz do 11 przepisów zawartych w Tytule V Kodeksu spółek handlowych²³, zatytułowanym „Przepisy karne”, liczy ponad 700 stron²⁴. Dlatego konieczne jest stworzenie komentarza do przepisów zawartych w rozdziale 11 ustawy o zabytkach (do omówienia byłoby 16 przepisów). Komentarz ten powinien szczegółowo omawiać poszczególne przestępstwa oraz wykroczenia, łącznie z aspektami kryminologicznymi i kryminalistycznymi poszczególnych czynów. W celu stworzenia takiego komentarza zapewne będzie potrzeba współdziałania osób zajmujących się problematyką zabytków.

Mgr Bartłomiej Gadecki, absolwent Podyplomowych Studiów Problematyki Zorganizowanej Przestępczości i Terroryzmu na Uniwersytecie Warszawskim oraz Podyplomowych Studiów Prawa Handlowego na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu; jest asesorem Prokuratury Rejonowej w Lidzbarku Warmińskim.

Przypisy

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 ze zm.).
2. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 ze zm.).
3. Zob. M. Bojarski, W. Radecki, *Ochrona zabytków w polskim prawie karnym. Stan aktualny i propozycje de lege ferenda*, [w:] *Prawnokarna ochrona dziedzictwa kultury. Materiały z konferencji, Gdańsk, 30 maja – 1 czerwca 2005 r.*, pod red. J. Kaczmarka, Kraków 2006, s. 22.
4. K. Zeidler, *Pokrzywdzone zabytki, czyli o tym, czy prawo karne chroni dziedzictwo kultury*, „Gdańskie Studia Prawnicze”, t. 19, 2008, s. 425.
5. Zob. M. Bojarski, W. Radecki, *Ochrona zabytków...*, jw., s. 18-19; w doktrynie W. Radecki ocenil jako nieudane rozwiązanie polegające na utworzeniu typu kwalifikowanego m.in. kradzieży, jeżeli przedmiotem jest „dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury”; autor ten wyraził wątpliwość, kto i na podstawie jakich kryteriów miałby decydować, które dobro ma szczególne znaczenie dla kultury, a które zwykle – zob. W. Radecki, *Przestępstwa przeciwko dobrom kultury i innym dobrom intelektualnym*, „Przegląd Prawa Karnego”, 1993, nr 8-9, s. 41; wypowiedziane są też głosy pozytywnie oceniające fakt, iż ustawodawca przewidział kwalifikowane typy przestępstwa w sytuacji, kiedy przedmiotem zamachu są dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury – zob. K. Zeidler, M. Trzeciński, *Wykład prawa dla archeologów*, Warszawa 2009, s. 76; na temat art. 294 k.k. zob. także P. Ogrodzki, *Przestępczość przeciwko zabytkom (współpraca organów ścigania z instytucjami kultury i służbą ochrony zabytków w jej zwalczaniu)*, [w:] *Prawnokarna ochrona...*, jw., s. 115-116; P. Chlebowicz, *Prawnokarne aspekty ochrony dóbr kultury: Refleksje na tle zmiany stanu prawnego*, „Ochrona Zabytków”, 2003, nr 3-4, s. 123; B. Michalski, [w:] *Kodeks karny: Część szczególna. Komentarz do artykułów 222-316*, t. 2, pod red. A. Wąska, Warszawa 2006, s. 1132; A. Księżopolska-Kukulka, *Dobra kultury jako przedmiot ochrony w prawie karnym*, „Prokurator”, 2007, nr 2, s. 112-115; M. Kulik, *Przestępstwo i wykroczenie uszkodzenia rzeczy*, Lublin 2005, s. 162-163; J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*, t. 2, Kraków 2001, s. 604-606; M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, *Przestępstwa przeciwko mieniu*, Warszawa 1998, s. 313; M. Bojarski, W. Radecki, *Pozakodeksowe prawo karne: komentarz*, t. 3, *Przestępstwa w dziedzinie porządku publicznego, wyborów, polityki i inicjatywy ustawodawczej, pracy i ubezpieczeń społecznych, kultury i własności intelektualnej*, Warszawa 2003, s. 341-342.
6. B. Michalski, jw., s. 1137.
7. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 września 2008 r., IV KK 292/08, „Biuletyn Prawa Karnego”, 2008, nr 11, s. 33.
8. Taki postulat wysunął w doktrynie M. Kulik – zob. M. Kulik, jw., s. 163; zob. także M. Trzeciński, *Przestępczość przeciwko zabytkom archeologicznym. Problematyka prawnokryminalistyczna*, Warszawa 2010, s. 74-75; por. M. Bojarski, W. Radecki, *Ochrona zabytków...*, jw., s. 28; autorzy postulują pozostawienie typu kwalifikowanego ze względu na dobro mające szczególne znaczenie dla kultury, już choćby dlatego, że ustawa o zabytkach w art. 15 wyraźnie ukierunkowuje wykładnię na pomniki historii i obiekty dziedzictwa światowego.
9. W jednym ze swoich orzeczeń (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 1986 r., IV KR 473/86, OSNKW 1987, nr 7-8, poz. 63, s. 20) Sąd Najwyższy słusznie stwierdził, że każdy zabytek kultury polskiej, bez względu na to, do kogo należy i czyją stanowi własność, może być określonym dobrem ogólnonarodowym.
10. W. Daszkiewicz, *Kradzież i przywłaszczenie zabytku*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1987, nr 3-4, s. 99.
11. B. Dzieciół, *Niektóre problemy karnoprawnej ochrony dóbr kultury*, [w:] *Ochrona dzieł sztuki w Polsce: materiały z konferencji naukowej w ASW 18-19 maja 1989*, pod red. Z. Jakubowskiego, S. Ziemińskiego, Warszawa 1990, s. 173.
12. Zob. B. Michalski, jw., s. 1137; W. Radecki, *Ochrona dóbr kultury w nowym kodeksie karnym*, „Prokuratura i Prawo”, 1998, nr 2, s. 12; z kolei M. Karpowicz uważa, iż pewną niekonsekwencją było pominięcie przez ustawodawcę w tym zapisie kradzieży z włamaniem, jak bowiem potwierdza praktyka, zdecydowana większość przypadków zaboru zabytków wyjątkowej wartości miała miejsce w wyniku kradzieży z włamaniem (zob. M. Karpowicz, *Krajowe i międzynarodowe uwarunkowania ścigania przestępstw przeciwko zabytkom*, [w:] *Międzynarodowa współpraca służb policyjnych, granicznych i celnych w zwalczaniu przestępczości przeciwko zabytkom, materiały pokonferencyjne*, pod red. M. Karpowicza, P. Ogrodzkiego, Szczytno 2005, s. 71); należy jednak zaznaczyć, że przestępstwo kradzieży z włamaniem (art. 279 § 1 k.k.) zagrożone jest karą pozbawienia wolności od roku do lat 10 (czyli takim samym zagrożeniem jak art. 294 § 1 i 2 k.k.) – wobec czego dodanie do katalogu przestępstw wymienionych w art. 294 § 1 k.k. przestępstwa z art. 279 § 1 k.k. przy obecnym kształcie ustawowych zagrożeń byłoby niecelowe.
13. Por. W. Sieroszewski, *Odpowiedzialność karna na podstawie przepisów ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach*, „Palestra”, 1962, z. 3-4, s. 109; autor był zdania, że w ustawie o ochronie dóbr kultury (ustawa z dnia 15 lutego 1962 r., Dz.U. z 1999 r. Nr 98, poz. 1150 ze zm.) wyrównanie sankcji za niszczenie zabytków i za ich wywóz za granicę było o tyle uzasadnione, że przemyt dzieł sztuki dotyczy na ogół obiektów rzeczywiście cennych, które zostają w ten sposób bezpowrotnie stracone dla dorobku kultury narodowej; zob. także K. Zeidler, *Prawo ochrony dziedzictwa kultury*, Warszawa 2007, s. 205; tenże, *Nowe przestępstwa w systemie karnoprawnej ochrony dziedzictwa kultury*, „Ochrona Zabytków”, 2006, nr 4, s. 67.
14. Zob. tenże, *Gdzie był konserwator*, „Rzeczpospolita” z dnia 01.09.2006 r., <http://new-arch.rp.pl/arttykul/635960.html>, dostęp dn.2.12.2009 r., godz. 12:50; autor zauważa, iż wobec członkostwa Polski w UE trudno jest egzekwować obowiązujące przepisy i uznaje za słuszną propozycję, że ograniczenia powinny być stosowane tylko do przedmiotów, które uznane zostaną za skarby narodowe, czyli takich, których utrata będzie faktyczną stratą dla narodowego dziedzictwa kultury; zob. także J. Kaczmarek, *Wprowadzenie*, [w:] *Prawnokarna ochrona...*, jw., s. 9; J.A. Chrościecki, *Światowy rynek sztuki*, [w:] *Prawnokarna ochrona...*

ju., s. 53; jak zauważył J. Pruszyński „całkowita swoboda wywozu jest równie nieuzasadniona, jak całkowity zakaz” – zob. J. Pruszyński, *Stan i potrzeby regulacji prawnej ochrony zabytków w Polsce*, „Ochrona Zabytków”, 1996, nr 3, s. 300; na temat rozwiązań przyjętych w innych krajach zob. W. Kowalski, D. Skaluba, *Kontrola eksportu dóbr kultury w prawie wewnętrznym państw Unii Europejskiej*, „Ochrona Zabytków”, 1993, nr 3, s. 264 i n.; P. Buchwald, W. Kowalski, *Kontrola eksportu dóbr kultury w prawie włoskim*, „Ochrona Zabytków”, 1996, nr 1, s. 1 i n.; B. Leszczyńska, *Kontrola eksportu dóbr kultury w prawie hiszpańskim*, „Ochrona Zabytków”, 1994, nr 3-4, s. 244 i n.; P. Stec, *Kontrola eksportu dóbr kultury w prawie francuskim*, „Ochrona Zabytków”, 1997, nr 2, s. 110 i n.

15. Por. K. Zeidler, *Nowe przestępstwa...*, ju., s. 66.

16. Zob. J. Skorupka, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 222-316*, t. 2, pod red. A. Wąska, Warszawa 2006, s. 1539.

17. Tamże, s. 1539.

18. Zob. K. Zeidler, *Zanim ustawa pokryje się patyną*, „Rzeczpospolita” z dnia 31.10.2005 r., www.rzeczpospolita.pl.

19. M. Piasecka, *Falszerstwa dzieł sztuki*, „Prawo i Życie” z 11 sierpnia 1974 r., nr 32 (513), s. 9; także E. Wojcieszko pisze:

„zanim poczucie estetyczne XX wieku zdyskredytowało nieco pojęcie kopii malarskiej i rzeźbiarskiej, utożsamiając sztukę z innowacją, kopie ceniono wysoko, dostrzegając w nich wiernie zastępstwo oryginału, jako również ich pozytywną rolę w edukacji artystycznej” – E. Wojcieszko, *Sytuacja prawna kopisty i rekonstruktora dzieła plastycznego*, „Państwo i Prawo”, 1988, z. 6, s. 91.

20. Zob. B. Gadecki, *Przestępstwo zbycia falsyfikatu. Komentarz do art. 109b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, „Ochrona Zabytków”, 2008, nr 2, s. 90; por. D. Olejniczak, *Zarys problematyki prawnej falszerstw dzieł malarskich*, [w:] *Prawo muzeów*, pod red. J. Włodarskiego, K. Zeidlera, Warszawa 2008, s. 88-89.

21. B. Gadecki, *Odpowiedzialność karna za podrabianie i przerabianie zabytków oraz obrót podrobionymi i przerobionymi zabytkami*, [w:] *Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego*, t. 3, pod red. W. Szafranieckiego, K. Zalasieńskiej, Poznań 2009, s. 300.

22. Dz.U. z 2002 r. Nr 197, poz. 1661 ze zm.

23. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 94, poz. 1037 ze zm.).

24. Zob. J. Giezek, P. Kardas, *Przepisy karne kodeksu spółek handlowych*, Kraków 2003.

CRIMINAL LAW PROTECTION OF MONUMENTS. DE LEGE FERENDA PROPOSALS

Monuments are protected under provisions of criminal law, which are contained both in the Act on the Protection of Monuments and the Guardianship of Monuments, and in the Penal Code itself. Currently applicable laws protect historical monuments against damage or destruction, illegal export or various sorts of theft. Provisions of law protect also the authenticity of monuments and

the reliability of those in trading. This article contains proposals of changes that – in the author’s opinion – should contribute to a better protection of monuments.

Special attention is paid to Art. 294 § 2 of the Penal Code, which specifies a type of selected offences qualified according to the object, which is “a property of significant cultural value”.